

Problema icoanelor în școli

În funcție de proiectul politic al modernității, Europa Unită își construiește în prezent relația cu religia sub forma a ceea ce istoricul René Rémond numea o secularizare amiabilă. Altfel spus, religia nu mai legitimează politicul, iar statul își asumă o neutralitate principială față de credințele religioase. Pe acest fond, dar și din cauza violenței fundamentalismelor religioase, locul religiei într-o societate europeană secularizată, în cadrul căreia Școala este o instituție esențială, este rechestionat. Din această perspectivă, evacuarea simbolurilor religioase din școli și, prin extensie, limitarea sau scoaterea religiei din mediul educațional reprezintă de câțiva ani încoace teme de dezbatere în Europa.

Problema abordată în lucrarea de față ține de retragerea simbolurilor religioase din instituțiile de învățământ public din România, idee larg dezbătută în societatea românească contemporană. Pentru a înțelege semnificația acestor dezbateri privind prezența icoanelor în școlile publice, este nevoie de prezentarea câtorva aspecte privitoare la istoria recentă a României. După o lungă perioadă comunistă, când regimul ateist a ajuns aproape să anuleze influența religiei în țara noastră, anii '90 au fost cei ai renașterii puterii bisericii, care au favorizat prezența unor manifestări religioase în toate evenimentele publice. Religia a devenit o prezență constantă în viața tuturor, fie că ne-am dorit sau nu asta. În plus, a fost încadrată în sistemul educațional, religia ortodoxă fiind materie cvasi-obligatorie în școală și permițând afișarea simbolurilor sale religioase. Un profesor român a pus problema prezenței icoanelor în școli argumentând că simbolurile religioase ar afecta libertatea elevilor în alegerea propriei credințe. Inițiativa profesorului de a dezbate public această problemă a stârnit reacții diverse, mai mult emoționale decât raționale. În urma evaluării diverselor poziții cu privire la eliminarea sau la păstrarea icoanelor în școli, îmi propun să susțin opinia conform căreia aceste simboluri nu ar trebui impuse în sălile de clasă.

În primul rând, unul dintre argumente invocă legislația României în vigoare: România este un stat laic și trebuie să-și manifeste neutralitatea față de cult. Plecând de aici putem trage următoarea concluzie: ateii, liber-cugetătorii și cei de culte diferite

sunt discriminați, întrucât icoanele ortodoxe agățate pe pereții claselor satisfac preferințele doar unui grup de indivizi, neținând cont de egalitatea preferințelor tuturor indivizilor din clasă; de exemplu cei de altă confesiune pot să se simtă excluși sau să adopte o anumită atitudine față de ortodoxie. Prezența unor simboluri religioase specifice, e.g. ortodoxe, în mod oficial, privilegiază și constrânge în același timp. De altfel, din moment ce creștinismul nu este menționat ca religie de stat, iar România este o țară democratică, toți cetățenii, indiferent de vârstă, ar trebui să aibă posibilitatea de a alege sau nu credința de orice fel. Remus Cernea, președintele organizației nonguvernamentale a declarat că prezența acestor simboluri religioase „afectează copiii care provin din alte religii, uneori contrare, precum și copiii din familii atee, care au dreptul să fie educați într-un mediu neutru”.¹ Acest lucru este susținut și de Articolul 29 din Constituția României: „Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale.” Împingerea copiilor spre ortodoxie prin afișarea icoanelor duce la manipulare. O primă obiecție care poate adusă este aceea că icoanele nu au fost introduse în școli prin lege, ci reprezintă normalitatea spirituală caracteristică poporului român de după Revoluție, însă aceasta poate avea un răspuns în faptul că Colegiul Director al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării a propus elaborarea și implementarea unei norme interne prin care să reglementeze prezența simbolurilor religioase în instituțiile de învățământ public. Printre principiile acesteia se numără și acela al respectării caracterului laic al statului și autonomiei cultelor.

Aceste concepte au fost dezbătute larg și din privința Uniunii Europene. Structurile europene nu favorizează laicizarea agresivă a societății, dar nici politicile oficiale ce privilegiază ostentativ tradițiile religioase majoritare. Uniunea nu impune în nici un caz o legislație și nici „soluții” europene în materie de predare a religiei și a prezenței acesteia în școli.² Ceea ce contează în Europa este conceptul de non-discriminare, în special față de grupuri religioase minoritare. Convenția Europeană a Drepturilor Omului este un text fundamental în acest sens. În baza articolului 9.2 „Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor

¹ Remus CERNEA, reprezentant al „Solidaritatea pentru libertatea de conștiință” în Eugenia Mihalcea, Ruxana Lupu - *Evenimentul Zilei* (22-11-2006)

restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora”.³ Declarația interzice așadar un sistem care să impună obligația de a adera la o religie de stat.

De asemenea se mai poate obiecta faptul că problema icoanelor este una a majorității, fără a menționa mai întâi că ține de drepturile minorității. În aceeași măsură, acordul majorității nu poate reprezenta o condiție suficientă pentru a deveni o normă morală, respectată de toți cei implicați. O situație paralelă a fost cea din Franța, iar laicitatea statului s-a impus răsunător: „Exercitarea oricărui cult trebuie respectată ..să fie vorba oare despre cultul celor mai mulți?..O opinie ce-apartine celor mai numeroși nu are dreptul să domine. Nimic altceva nu trebuie să domine decât dreptatea, nu este dominant decât dreptul fiecăruia, tot restul trebuie să li se supună”.⁴ Este adevărat că trăim într-o țară în care 85% din populație se declară ortodoxă, însă tot la fel de adevărat este că statul modern este un stat laic în care trebuie respectat dreptul tuturor la afirmarea credințelor religioase. Impunerea unei religii oficiale lezează drepturile celorlalți, chiar dacă vorbim doar de o minoritate de „numai 15%”.

Un alt argument este acela conform căruia simbolurile religioase constituie o amenințare la dreptul la liberă conștiință. Chiar profesorul care a stârnit problema icoanelor în școli a vorbit despre „încălcarea drepturilor la libertatea de gândire a tuturor copiilor din România, scopul școlii fiind acela de a forma personalități autonome, care, la majorat, să poată alege, fără a fi influențate, dacă păstrează religia, devin atei sau trec la altă confesiune”.⁵ Dreptului la libertatea de gândire, de conștiință și la libertatea de religie în sensul ei negativ (adică dreptul de a respinge o anumită credință religioasă) i se opune principiul democratic al unei majorități credincioase care își dorește menținerea icoanelor în școli. Libertatea nu exprimă decât spațiul în interiorul căruia un om poate acționa fără ca alții să-l împiedice. Libertari precum Locke și Mill acceptau că „trebuie să existe o arie minimă de libertate personală, care,

³ Corneliu BARSAN, Marius EFTIMIE – *Convenția europeană a drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, 2006, p.12

⁴ Conte de MIRABEAU, în Marcel GAUCHET, *Revoluția drepturilor omului*, trad. de Angela Cismaș, Ed. Trei, p.188.

⁵ C. PATRASCONIU, *Bunul simț după Moise* în Cotidianul, 15 noiembrie 2006.

sub nici un motiv, să nu poate fi violată”.⁶ Pentru Mill, dacă oamenii nu sunt lăsați să traiască așa cum doresc, civilizația nu poate progresa. Tot ceea ce este bogat și diversificat va fi sufocat de tradiții, de conformism: „Afirmarea de sine a păgânilor este la fel de valoroasă ca și negarea de sine a creștinilor”.⁷ Costrângerea exercitată asupra omului are un caracter foarte malefic. Ideile lui Mill reprezintă totuși „o excelentă terapie împotriva tendinței de sacralizare a unor convingeri.”⁸ Mill denunță așadar orice tiranie asupra individului, fie ea și tirania majorității. Uniformizarea oamenilor apare drept marele pericol prin excelență. Afișarea simbolurilor religioase afectează pe cei de alt cult, ceea ce justifică clar intervenția prohibitivă a autorităților și lezează libertatea individuală.

Icoanele și crucifixul nu sunt semne neutre, ci transpun în spațiul public ideea că acestea sunt niște adevăruri, care “ne” reprezintă și reprezintă statul. Au un rol de îndoctrinare ideologică și religioasă, cu atât mai mult acutizat în spații educaționale întrucât copiii sunt formați în aceste spații. Ei se află într-o perioadă pre-critică, pre-teoretică, pre-reflexivă, susceptibili la imaginea aceasta, a “credinței adevărate”. Libertatea religioasă reprezintă alegerea și definirea personală a religiei urmate și trebuie apărată împotriva dictaturii majorității. Dreptul la instruire este deosebit de important în acest context: „Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire. Statul, în exercitarea funcțiilor pe care și le va asuma în domeniul educației și al învățământului va respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filozofice”.⁹ Pe de altă parte, însuși mediul școlar, prin definiție, are un caracter autoritar și impune idei pe care copiii și le însușesc. Impunerea unei religii ca adevărată și ca parte firească a societății este în conflict explicit cu libertatea de a accepta sau nu această religie și credințele inerente ei, și duce progresiv chiar la conceptul de totalitarism ideologic.

Un ultim argument pe care vreau să îl prezint este în acord chiar cu dogma bisericească care pledează pentru caracterul clerical al instituționalizării religioase și

⁶ Isaiah BERLIN, *Patru eseuri despre libertate*, traducere de Laurențiu Stefan Scalat, Ed. Humanitas, 1996, p.206.

⁷ *Ibid*, p.210

⁸ John Stuart MILL, *Despre libertate*, trad. și prefață de Adrian-Paul Iliescu, Ed. Humanitas, București, 2005, p 13.

⁹ Corneliu BARSAN, Marius EFTIMIE – *Convenția europeană a drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, 2006, Primul Protocol adițional, art. 2, p. 15

care contravine în același timp cu ideea de însușire a unei credințe în cadrul școlilor. Conform Bisericii icoana nu e afiș propagandistic, ci fereastra spre Cer, nu e panou agitator, ci prilej de liniște interioară, un stimulent și un ajutor spiritual. Icoana nu are însă ce căuta în spațiul public educațional de stat. Locul icoanelor și al celorlalte simboluri religioase este în lăcașele specifice de cult și în spațiul privat. De asemenea, am putea afirma că multe dintre icoanele din sălile de clasă sunt atinse de un kitsch monumental. Valoarea lor educativă, dacă nu este anihilată, este cel puțin deturnată în favoarea prostului gust și pietismului superficial, atât de străin de veritabilele valori ale iconografiei ortodoxe.¹⁰ Prin urmare, nu există vreo justificare pentru prezența lor (și mai ales doar a unei singure clase de simboluri religioase) în cadrul claselor învățământului de stat.

În concluzie, putem considera că dezbateră cu privire la menținerea icoanelor în școli scoate la iveală și ideea unui abuz din partea Bisericii cu privire la statutul ei în societate. În acest sens am încercat să-mi susțin argumentarea pe baza mai multor idei: una care ține de puterea legislativă, una ce ține de principiul majorității, una care susține îngrădirea conștiinței individuale și una care nu prevede o educație religioasă în cadrul învățământului.

Relațiile stabilite între religie și educație sunt dependente de două variabile. Prima dintre ele ține de modul în care statul definește interesul educativ al culturii religioase în școli, iar cea de-a doua, de tradițiile istorice stabilite între instituțiile religioase și stat. Gestiunea binomului tradiție-modernitate a dat naștere unor mari tensiuni în sânul societății: respectul față de tradiție și datoria de a cultiva moștenirea și identitatea națională vor intra în conflict cu respectul față de obligațiile internaționale în domeniul drepturilor omului și libertăților religioase.

BIBLIOGRAFIE:

1. Isaiah BERLIN, Patru eseuri despre libertate, traducere de Laurențiu Stefan Scalat, Ed.Humanitas,1996

2. John Stuart MILL, *Despre libertate*, trad. și prefață de Adrian-Paul Iliescu, Ed. Humanitas, București, 2005.
3. Corneliu BÂRSAN, Marius EFTIMIE – Convenția europeană a drepturilor omului, Ed. Hamangiu, 2006
4. Mirel BĂNICĂ, Criza icoanelor , text online
5. Marcel GAUCHET, *Revoluția drepturilor omului*, trad. de Angela Cismaș, Ed. Trei.
6. Eugenia Mihalcea, Ruxana Lupu - Evenimentul Zilei (22-11-2006)